

معرفی و نقد کتاب مسائل اجتماعی

صلاح‌الدین قادری*

کتاب *مسائل اجتماعی* نوشته جان مشونیس است که هوشنگ ناییبی آن را ترجمه کرده و از سوی پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات منتشر شده است.

معرفی نویسنده: جان مشونیس استاد ممتاز جامعه‌شناسی کالج کنیون گامبیر اوهایو است. او بیش از سی سال است که مبانی جامعه‌شناسی و مسائل اجتماعی درس می‌دهد و دربارهٔ حیات اجتماعات محلی، روابط صمیمانه در خانواده، تکنولوژی جدید اطلاعات و آموزش به شکل جهانی تحقیق و پژوهش می‌کند و آثار فراوانی در این زمینه دارد. شهرت مشونیس بیشتر در نوشتن کتاب‌های درسی مبانی جامعه‌شناسی مخصوصاً کتاب *جامعه: مبانی آن* است که چاپ چهاردهم آن در سال ۲۰۱۶ منتشر شده است. کتاب *مسائل اجتماعی* دومین اثر منتشر شده از اوست که در سال ۲۰۱۴ به چاپ ششم رسیده است. ویراست چهارم این کتاب در سال ۲۰۱۱ توسط هوشنگ ناییبی ترجمه شده و با همت پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات به چاپ رسیده است.

---

salahedin.gh@gmail.com

* عضو هیئت علمی گروه جامعه‌شناسی دانشگاه خوارزمی

¹ John Machonis

² Society: The Basics

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۸/۶ تاریخ پذیرش: ۹۶/۹/۴

مسائل اجتماعی ایران، سال هشتم، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۶، صص ۱۹۵-۲۰۶

معرفی اثر

ترجمه کتاب *مسائل اجتماعی* یک اثر دو جلدی است که در بهار ۱۳۹۶ به چاپ رسیده است. این اثر شامل پنج بخش و هفده فصل با محتوای زیر است:

(۱) بخش اول شامل یک فصل با عنوان جامعه‌شناسی و مطالعه مسائل اجتماعی است. در این فصل تعریف مسئله اجتماعی؛ تخیل جامعه‌شناختی در حوزه مسائل اجتماعی؛ رویکرد تعبیرگرایی (یا همان برساخت‌گرایی)؛ توضیح هشت قضیه در حوزه مسائل اجتماعی؛ تحلیل مسائل اجتماعی با استفاده از نظریه اجتماعی با تأکید بر سه رویکرد مسلط جامعه‌شناختی (کارکردی ساختاری، تضاد و کنش متقابل نمادین)؛ ارزیابی سیاست‌های اجتماعی در مواجهه با مسائل اجتماعی و خط‌مشی‌های سیاسی (محافظه‌کارانه، لیبرال و رادیکال) در مواجهه با مسائل اجتماعی مهم‌ترین موضوع‌های مطرح‌شده هستند.

(۲) بخش دوم کتاب به مسائل نابرابری اجتماعی در چهار فصل دو، سه، چهار و پنج می‌پردازد. «نابرابری‌های اقتصادی (فقر و ثروت)»، «نابرابری نژادی و قومی»، «نابرابری جنسیتی» و «نابرابری سال‌خوردگی»، چهار حوزه نابرابری هستند که این بخش به آنها پرداخته است. موضوعاتی که در فصل دوم (فقر و ثروت) از آنها بحث شده است عبارتند از: سیمای اجتماعی فقر و ثروت در جامعه آمریکا، مهم‌ترین مسائل اجتماعی مرتبط با فقر (ضعف سلامت، مسکن نامناسب، بی‌خانمانی، تحصیلات کم، جرم و مجازات و بیگانگی سیاسی)، راه‌حل‌های فقر با تأکید بر نظام رفاه، تحلیل نظری فقر با استفاده از رویکردهای سه‌گانه و خط‌مشی‌های سیاسی سه‌گانه (محافظه‌کار، لیبرال و چپ) مواجهه با فقر در جامعه آمریکا. در فصل سوم (نابرابری نژادی و قومی) تعریف نژاد و قومیت، چهار مدل تعامل اکثریت و اقلیت شامل نسل‌کشی، تفکیک نژادی، همگونی و کثرت‌گرایی، پیش‌داوری و چگونگی سنجش آن در مورد اقلیت‌ها و تبعیض توضیح داده شده است. در فصل چهارم (نابرابری جنسیتی) جنسیت و نهادهای اجتماعی، قشربندی جنسیتی، خشونت علیه زنان و مزاحمت جنسی مهم‌ترین موضوعات مورد بررسی هستند. در فصل پنجم (نابرابری سال‌خوردگی)، امید به زندگی، سپیدموشدن، مسائل سال‌خوردگی از جمله فقر و مسکن و خدمات درمانی، تحلیل نظری سال‌خوردگی و نابرابری با استفاده از سه رویکرد نظری و خط‌مشی‌های سیاسی و سال‌خوردگی مهم‌ترین موضوعات مورد بحث هستند.

(۳) بخش سوم کتاب به مسائل اجتماعی حوزه انحرافات، هم‌نوابی و سلامت در قالب چهار فصل شش، هفت، هشت و نه می‌پردازد. فصل ششم به تحلیل جرم و خشونت و نظام قضایی پرداخته است. در این فصل، انواع و اشکال جرم و خشونت، شیوه‌های واکنش نظام قضایی به جرم و خشونت از جمله دادگاه‌ها، پلیس، مجازات و کیفر و بازدارندگی و بازپروری بررسی شده است. فصل هفتم به تحلیل گرایش جنسی، با تأکید بر تعریف جنس به‌عنوان موضوعی بیولوژیکی و

فرهنگی، انقلاب جنسی، تمایل جنسی ناهمجنس‌خواهی و همجنس‌خواهی، پورنوگرافی و مزاحمت جنسی پرداخته است. فصل هشتم به تحلیل مسئله اعتیاد با تأکید بر تعریف آن، دلایل استفاده از مواد، اعتیاد به مواد، انواع مواد، رابطه مصرف مواد و سایر مسائل اجتماعی پرداخته است. فصل نهم مسئله تندرستی جسمی و روانی را بررسی کرده است. تندرستی و بیماری از منظر جهانی، سیاست‌های بهداشتی تأمین خدمات درمانی، تندرستی طبقه و قومیت و نژاد و سلامت و بیماری روانی مهم‌ترین موضوعات مورد بررسی این فصل هستند.

بخش چهارم به مسائل نهادهای اجتماعی در قالب فصول ده تا چهارده می‌پردازد. در این بخش، «نهاد اقتصاد و سیاست»، «کار و محیط کار»، «زندگی خانوادگی»، «نهاد آموزش و زندگی شهری» مورد بررسی قرار گرفته‌اند. در حوزه اقتصاد و سیاست به دو الگوی مسلط جهانی یعنی سرمایه‌داری و سوسیالیسم اشاره شده است. مسائل اقتصاد سیاسی، مجتمع‌های اقتصادی، مسئله انتخابات و رأی‌دهندگان و جنبش‌های اجتماعی از جمله مسائل مطرح‌شده در فصل ده هستند. در فصل مربوط به کار و محیط کار (فصل یازده)، تأثیر انقلاب صنعتی، انقلاب اطلاعات، صنعت‌زدایی و جهانی‌شدن بر حوزه کار و محیط کار بررسی شده است. خطرات محیط کار از جمله از خودبیگانگی از کار، خشونت در محیط کار، موقتی‌شدن کار به‌عنوان مسائل محیط کار مورد بحث قرار گرفته‌اند. بیکاری و عوامل مؤثر بر آن، تکنولوژی جدید اطلاعات، نظارت و مهارت‌زدایی از دیگر مباحث مطرح‌شده در این فصل است. در فصل خانواده (فصل دوازده) هم رویکردهای جامعه‌شناسی به خانواده، مناقشه بر سر زندگی خانوادگی، تعویق ازدواج، طلاق، حمایت از کودکان، استقبال از خانواده جدید، لقاح مصنوعی و مادر میانجی از جمله مباحث مطرح‌شده هستند. در فصل مربوط به آموزش (فصل سیزده)، مسائل آموزشی در ابعاد جهانی، تأثیر نژاد، قومیت و طبقه بر عملکرد تحصیلی، ترک تحصیل و بی‌سوادی، سرمایه فرهنگی، نابرابری جنسیتی در حوزه آموزش، مهاجرت، تحصیل معلولین و کمبود معلم مهم‌ترین بحث‌هایی است که به آنها پرداخته شده است. فصل چهاردهم کتاب به زندگی شهری و مسائل اجتماعی مرتبط با آن اشاره دارد. بی‌خانمانی، مهاجرت شهری، مسائل مالی شهر، گسترش بی‌رویه شهرها، شهرهای حاشیه‌ای و حاشیه‌نشینی، فقر شهری، مسائل مجتمع‌های مسکونی، نوسازی شهری و مسکن عمومی، و تفکیک‌های مکانی در شهرها از مسائل اجتماعی در شهرند که کتاب مذکور به آنها پرداخته است.

بخش پنجم کتاب به مسائل جهانی در قالب سه فصل پانزده تا هفده پرداخته است. «جمعیت و نابرابری جهانی»، «تکنولوژی و محیط زیست» و «جنگ و تروریسم» مهم‌ترین مسائل اجتماعی جهانی‌اند که در این بخش بررسی شده‌اند. در فصل پانزدهم با عنوان «جمعیت و نابرابری جهانی»، «افزایش جمعیت جهان»، «نابرابری جهانی»، مخصوصاً «مسئله فقر و

گرسنگی» مهم‌ترین مسائلی هستند که در این فصل آنها را تحلیل کرده است. پدیده بردگی به‌عنوان یکی از پیامدهای فقر مسئله دیگری است که در اشکال بردگی شخصی، بردگی کودکان و بردگی بدهی توضیح داده شده است. فصل شانزدهم کتاب به مسائل زیست‌محیطی و تکنولوژیک مربوط است. تخریب محیط‌زیست به‌عنوان یکی از پیامدهای توسعه جمعیت، بالارفتن رفاه مادی در سراسر جهان و استفاده از انرژی پرتوان در این فصل مورد بحث قرار گرفته است. زباله، حفظ آب سالم، کمبود منابع آب، آلودگی آب، آلودگی هوا، باران اسیدی، نابودی جنگل‌های استوایی، گرم‌شدن زمین و کاهش تنوع زیستی مهم‌ترین جنبه‌های مسائل زیست‌محیطی هستند که در این فصل از کتاب توضیح داده شده است. فصل هفدهم کتاب با عنوان «جنگ و تروریسم» آخرین فصل کتاب است که به‌عنوان یک مسئله جهانی به آن پرداخته شده است. مفاهیم جنگ و صلح، افزایش قدرت تخریب جنگ، دلایل جنگ، هزینه‌های نظامی‌گری و اقتصادی و انسانی جنگ، اردوگاه‌های کار اجباری، جرائم جنگی، معلولیت‌های جنگی، جنگ و کودکان، طبقات اجتماعی و نظامی‌گری، رسانه‌های جمعی و جنگ، جنگ هسته‌ای و گسترش و تکثیر سلاح‌های هسته‌ای، استراتژی‌های صلح (بازدارندگی، تکنولوژی پیشرفته دفاعی و کنترل تسلیحات) مهم‌ترین جنبه‌های مسئله جهانی جنگ است. تروریسم دومین مسئله اجتماعی جهانی است که این فصل به آن پرداخته است. گستره تروریسم، هزینه تروریسم، استراتژی‌های مقابله با تروریسم (عدم مصالحه، تعقیب و نابودی، تحریم اقتصادی، توسل به نیروی نظامی و دفاع در برابر تروریسم) از مباحث مورد بررسی در این فصل است.

بررسی و نقد محتوای کتاب

این کتاب در فضای جامعه آمریکا نوشته شده است. بنابراین مسائل اجتماعی و جنبه‌های مختلف آن، عوامل تاثیرگذار، شیوه‌های مواجهه با آن و... در جامعه آمریکا توضیح داده شده است. اما قطعاً فارغ از برخی از جنبه‌های مسائل اجتماعی در آمریکا، بخش زیادی از این مسائل در جامعه ما ایران هم وجود دارد و مورد توجه و دغدغه بخش زیادی از مردم، متخصصان و تحصیل‌کردگان و مسئولان است. اولین نکته‌ای که در مقدمه کتاب هم به آن اشاره شده است این است که کتاب *مسائل اجتماعی* نشان می‌دهد که مسائل اجتماعی چیست؟ و چه راه‌حلی دارد. یکی از چالش‌های اصلی در جامعه امروز ایران شناخت درست مسئله اجتماعی و راه‌حل‌های ممکن برای آن است. با توجه به این جنبه می‌توان گفت این کتاب در حوزه فهم مسائل اجتماعی و روش‌های کاهش یا مداخله برای حل مسائل اجتماعی می‌تواند دریچه‌های جدیدی ارائه کند. علاوه‌براین، کتاب *مسائل اجتماعی* دارای امتیازات و تناقضاتی به شرح زیر است که آن را از سایر کتاب‌های این حوزه متمایز می‌کند. البته باید اذعان کرد با وجود برجستگی‌هایی که کتاب دارد، دارای کاستی‌هایی هم هست.

۱) پیوند مسائل اجتماعی با سیاست: برجسته‌ترین ویژگی این کتاب پیوند دادن مسائل اجتماعی با سیاست است که به جرئت می‌توان گفت در هیچ یک از کتاب‌های تألیفی و ترجمه‌شده در حوزه مسائل اجتماعی (لوزیک، ۱۳۸۳؛ رابینگتن و واینبرگ، ۱۳۸۶؛ کرون، ۱۳۹۰) یا به آن پرداخته نشده است یا بیشتر به نقش آن در شکل‌گیری یا بر ساخت اجتماعی مسائل توجه شده است. یکی از اهداف این کتاب، جلب توجه خوانندگان به موضوعات سیاسی دنیای امروز و نقش سیاست و طیف‌های سیاسی حاکم در حوزه مسائل اجتماعی و مواجهه با آنهاست. توجه به نقش رهبران سیاسی و نقش شهروندان در حل مسائل اجتماعی از برجستگی‌های این کتاب است. از نظر این کتاب، سیاست موضوع مهمی در پرداختن به مسائل اجتماعی است. به عقیده نویسنده نامزدهای انتخابات ملی، نماینده طیف وسیعی از مواضع سیاسی‌اند (از محافظه‌کار گرفته تا لیبرال و چپ)؛ مسئولیت ما شهروندان ایجاب می‌کند درباره موضوعات سیاسی بیشتر بدانیم تا بتوانیم تصمیم بگیریم چه دیدگاهی شایسته حمایت است. براساس نظر نویسنده، این کتاب به خواننده کمک می‌کند به شهروند سیاسی فعال تبدیل شود. و مهم‌تر اینکه توضیح می‌دهد که سیاست همه‌چیز را دربرمی‌گیرد. سه رویکرد عمده سیاسی در جامعه آمریکا که تقریباً می‌تواند معادل‌هایی در ایران هم داشته باشد تحلیل شده‌اند. دیدگاه‌های آنها در مورد مسائل مختلف از جمله تعریف مسئله، سبب‌شناسی پدیده و راه‌حل‌های آن در مورد هر یک از مسائل اجتماعی در فصل‌های مختلف آورده شده است. براساس خط‌مشی‌سیاسی محافظه‌کاری مسئله اجتماعی ناشی از ضعف افراد است تا ضعف جامعه. به‌عنوان مثال رویکرد محافظه‌کاری در حل مسئله بیکاری معتقد است باید برای حل بیکاری افراد جامعه را به تحصیل بیشتر یا آموختن مهارت‌های جدید سوق داد تا قابلیت بیشتری برای کارفرمایان پیدا کنند. خط‌مشی سیاسی لیبرال مسئله را در خود سازمان جامعه می‌داند و طرفدار تغییرات اجتماعی بزرگ‌تر است. از نظر آنها مسئله‌ای مثل بیکاری بازتاب اقتصاد است و برای حل مسئله بیکاری به دنبال اصلاح جامعه نظیر تقویت قوانین ضد تبعیض و گسترش قدرت اتحادیه‌های کارگری یا فراخواندن دولت به ایجاد شغل کافی به منظور تأمین کار برای افراد نیازمند کار هستند. خط‌مشی سیاسی چپ، فراتر از اصلاحات مورد نظر لیبرال‌ها را دنبال می‌کند. از نظر اینان، مسائل اجتماعی گواهی است بر اینکه کل نظام اساساً ناقص است. مثلاً برای رفع مسئله بیکاری باید کل نظام سرمایه‌داری با نظام دیگری جایگزین شود. این کتاب با توضیح و تبیین موضع محافظه‌کار، لیبرال و چپ زمینه نوعی شناخت از خود ما فراهم می‌کند که ببینیم براساس پیشینه‌ای که داریم طرفدار کدام موضع سیاسی هستیم. محافظه‌کاران گذشته را راهنمای زندگی می‌دانند، آنها معتقدند گذشته گنجینه خردی است که از سوی نسل‌های بی‌شماری پرورش یافته که قبلاً با بسیاری از همان پرسش‌ها و موضوعاتی مواجه

بودند که امروز پیش روی ماست. جامعه خوب از دید محافظه‌کاران به سنت‌ها احترام می‌گذارد و می‌کوشد آموخته‌های گذشته را حفظ کند. محافظه‌کاران توجه خاصی به خانواده و دین دارند که نهادهای اجتماعی انتقال‌دهنده سنت‌های اجتماعی‌اند. لیبرال‌ها معتقدند مردم باید از گذشته آزاد شوند تا خودشان درباره پرسش چگونه‌زیستن تصمیم بگیرند. جامعه «خوب» از دید لیبرال‌ها جامعه‌ای است که در آن انسان قادر است خودش تصمیم بگیرد. چنین جامعه‌ای مستلزم مدارا و احترام به حقوق فرد است. همچنین مستلزم آن است که اقشار مختلف مردم کم‌وبیش از لحاظ فرصت‌ها و حقوق اساسی برابر باشند. از این‌رو لیبرال‌ها توجه خاصی به اقتصاد و سیاست دارند چراکه این‌ها نهادهای اجتماعی توزیع ثروت و قدرت‌اند. نقش سیاست در مسائل اجتماعی چنان در این کتاب مورد تأکید قرار گرفته است که در انتهای پاراگراف اول چکیده همه فصول کتاب این جمله تکرار شده است: «مسائل و راه‌حل‌های مسئله بازتاب نگرش‌های سیاسی مردم است.» قطعاً سیاست در کشوری مثل آمریکا با کشوری مثل ایران متفاوت است؛ پیوند سیاست و مسائل اجتماعی با همان شکلی که در آمریکا هست ممکن است در ایران نباشد. اما آنچه می‌تواند در این حوزه برای دانشجویان، استادان، متخصصان و مسئولان درگیر با مسائل اجتماعی مهم باشد، این است که نسبت به رویکردهای سیاسی و مواضع آنها در حل مسائل اجتماعی روشنگری کنند تا کسانی که دغدغه حل مسائل اجتماعی دارند در این زمینه به انتخاب بهتر دست بزنند. در جامعه‌ای مثل ایران به دلیل دولتی‌بودن اقتصاد و تا حدود قابل توجهی فرهنگ، حوزه سیاست در تعریف و تعیین مسائل اجتماعی و در پیشگیری و حل مسائل اجتماعی می‌تواند نقش بسیاری مهمی ایفا کند و آموزه‌های این کتاب به‌خوبی می‌تواند روشنگر سیاست‌های احتمالی کاندیداهای پست‌های مهم سیاسی از جمله ریاست جمهوری در این زمینه باشد.

۲) تقلیل نقش شهروندان در حل مسائل اجتماعی و تأکید بر نقش سیاست در این زمینه: علی‌رغم برجستگی کتاب در توجه به نقش سیاست، تأکید بیش از حد آن بر این حوزه و تقلیل نقش شهروندان در حد انتخاب سیاست‌مداران است. درحالی که شهروندان جامعه در پیشبرد و عملیاتی‌کردن سیاست‌های مواجهه با مسائل اجتماعی نقش بسیار مهم‌تری از رأی‌دادن به جریان‌های سیاسی دارند. شهروندان با مسئولیت‌پذیری اجتماعی، مشارکت و شراکت در اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های حل مسائل، اتخاذ شیوه‌های خاص سبک زندگی و رعایت هنجارها و قواعد اخلاقی مورد وفاق جمعی نقش بسیار مهمی در حل مسائل اجتماعی دارند.

۳) ساختار آموزشی کتاب: دومین برجستگی کتاب ساختار چندگانه، مستند، تبیینی و تحلیلی مسائل اجتماعی است. این ویژگی‌ها کتاب را به یک اثر کاملاً آموزشی برای دانشجویان

دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد در حوزه مسائل اجتماعی تبدیل کرده است. از این نظر، یک کتاب دانشگاهی و آموزشی کارآمد، مفید، روشنگرانه و هدایتگر است. هر فصل از کتاب حاوی داده‌های تجربی و آمار و ارقام به‌روز از مسئله اجتماعی مورد بررسی است که به تشریح و توصیف مسئله می‌پردازد و بیانگر عینیت بخشی به مسئله مربوطه است. در پرداختن به مسائل اجتماعی براساس اصل تثلیث^۱ در پژوهش، از رویکردهای متعدد و منابع معرفتی مختلفی برای تشریح، تحلیل و تبیین مسئله استفاده شده است. دیدگاه‌های گاه متضاد و متفاوت در مورد مسائل بررسی شده است. پیچیدگی^۲ امر اجتماعی به‌طور کل و پیچیدگی مسائل اجتماعی به‌طور خاص به‌صورتی ساده و قابل فهم نشان داده شده است. غلبه بر دوگانگی «یا این/یا آن» و تعمیق پدیده «هم این و هم آن» مخصوصاً در بحث توصیف، تحلیل، تبیین و تفسیر مسئله اجتماعی از یک سو و مسئله سیاست‌گذاری و مداخله، از سوی دیگر، از نقاط برجسته ساختار آموزشی کتاب است. ارتقای تحلیل نظری همزمان با توصیف خوب از پدیده و توجه به مسئله سیاست‌گذاری و ارائه راه‌حل‌های مسائل اجتماعی، از دیگر ویژگی‌های برجسته این کتاب است. کتاب *مسائل اجتماعی* شامل آخرین داده‌هاست که با تحلیل نظری موضوعات و مناقشات امروز کامل می‌شود. تفکر انتقادی یا بخش تفکری یکی از بخش‌های مهم هر فصل کتاب است که این بخش معمولاً شامل ارائه یک مثال عینی است که در پایان آن چند سؤال تحت عنوان تفکر طرح شده است؟ و کتاب به این شکل به آموزش نوعی تفکر انتقادی در دانشجویان کمک می‌کند. براساس تجارب آموزشی نگارنده، یکی از مشکلاتی که دانشجویان دارند این است که پرسشگر نیستند یا پرسشگری بلد نیستند، نمی‌توانند از استادان سؤال کنند یا به‌اصطلاح سؤال ندارند، لذا بخش تفکر انتقادی به توسعه این پرسشگری در میان دانشجویان ایرانی کمک خواهد کرد. بخش تفکر خلاق بخش دیگری است که در فصل‌های مختلف در قالب یک پرسش در کادری رنگی آمده است و می‌تواند به پرورش تفکر خلاق و توسعه خلاقیت و نوآوری در حوزه مسائل اجتماعی به دانشجویان کمک کند. فقدان خلاقیت یا نوآوری در پرداختن و حل مسائل اجتماعی از مهم‌ترین خلاءهای حوزه بررسی مسائل اجتماعی در ایران است که می‌توان انتظار داشت که این کتاب بتواند زمینه توسعه آموزش این بخش را فراهم کند. مسئله آینده که در آن به تشریح وضعیت آینده مسئله پرداخته است، از جمله دیگر موضوعاتی است که کتاب در پایان هر فصل به آن پرداخته است. ترسیم وضعیت آینده مسئله اجتماعی و پیش‌بینی آن نیز به نظر می‌رسد یکی از خلاءهای حوزه بررسی مسائل اجتماعی در ایران باشد که امید است این کتاب بتواند در این زمینه نیز دستاوردهایی برای حوزه بررسی مسائل اجتماعی داشته باشد.

---

^۱Triangulation^۲Complexity

جنبه‌های تکمیلی آموزشی بودن کتاب عبارتند از: ارائه تمرین در پایان هر فصل و خلاصه فصل، تست‌های دوازده‌گانه برای هر فصل و داشتن فرهنگ‌نامه در پایان جلد دوم.

۴) نگاه متفاوت به مسئله اجتماعی: نوع نگاه و برداشتی که از مسئله اجتماعی در این کتاب ارائه شده است دارای تمایزات خاصی است: (۱) درس مسائل اجتماعی را دعوتی می‌داند برای شرکت در تلاش برای بهبود جامعه، جامعه جهانی و دربرگیرنده آحاد مردم که آغاز آن اذعان به این امر است که ما همه چه در کشور خودمان و چه در جهان به هم وصلیم. وقتی به دیگران می‌اندیشیم خودمان را می‌بینیم و باید یاد بگیریم وقتی به خودمان می‌اندیشیم دیگران را به حساب بیاوریم، براساس برداشت‌های رایج در حوزه بررسی مسائل اجتماعی، مسائل اجتماعی خاص (محیط‌زیست، تروریسم و...) جنبه جهانی دارند و بیشتر مسائل اجتماعی وابسته به بسترهای فرهنگی و اجتماعی هستند، رویکرد برساخت‌گرایی به‌عنوان رویکرد مسلط در حوزه مسائل اجتماعی در حال حاضر بر این نکته تاکید دارد، در کتاب برداشت مشونیس از مسئله اجتماعی تقریباً جنبه عام و مطلق پیدا می‌کند که مخالف برداشت برساخت‌گرایی است، درحالی که در کتاب تاکید شده است که کتاب با رویکردی برساختی به مسائل اجتماعی پرداخته است؛ ۲) خلق‌الساعه بودن برخی مسائل با اشاره به داستان مایکل جردن و برشکسته شدن شرکت سرمایه‌گذاری که در آن کار می‌کرد و پایان دهشتناک بر سرنوشتی موفق که قبل از ورشکسته شدن شرکت داشت به این نتیجه می‌رسد مسائل اجتماعی در جامعه امروز اگرچه ممکن است تدریجی و دارای تاریخ خاص خود باشند، ممکن است فی‌الساعه هم ایجاد و خلق گردند. بنابراین اشاره می‌کند «بیشتر مسائل اجتماعی امروز مسائل چند نسل پیش نیست»، براساس برداشت‌های رایج در حوزه بررسی مسائل اجتماعی، معمولاً مسائل اجتماعی دارای تاریخ خاص خود هستند و طی فرایندهایی خلق می‌شوند اما در این کتاب اشاره شده است که در دنیای معاصر برخی پدیده‌های اجتماعی منفی و دردناک بدون اینکه پیشینه و فرایند خاصی را طی کنند، در زمان حال شکل گرفته و به مسئله تبدیل می‌شوند؛ ۳) مسئله اجتماعی وضعی است که آسایش برخی از مردم یا همه آحاد مردم جامعه را به هم می‌زند و معمولاً موضوع بحث عمومی است. نوعی دشواری در این وضع وجود دارد که آسایش زندگی را به هم می‌زند (بیکاری)، این دشواری همراه با آسیب‌رساندن مستقیم و غیرمستقیم به انسان یا با محدود کردن آزادی عمل انسان به مردم لطمه می‌زند (فقر)، هیچ مسئله‌ای نیست که برای همه زیان‌بار باشد (بحران مالی)، برخی مسائل صدها هزار تن را درگیر می‌کنند (سیل، زلزله، شیوع بیماری). در این تعریف از مسئله اجتماعی هم پرواضح است که برداشتی عینی‌گرایانه نسبت به مسئله اجتماعی وجود دارد و جنبه نسبی و برساخت‌گرایانه در این تعریف خیلی ضعیف است، لذا این هم خود تناقض دیگری است که این کتاب با وجود تأکید بر

رویکرد برساخت‌گرایی در پرداختن به مسائل اجتماعی در عمل بیشتر متمایل به رویکرد عینی‌گرایانه و رئالیستی است.

۵) تحلیل نظری و تخیل جامعه‌شناختی در تحلیل مسائل اجتماعی: یکی دیگر از برجستگی‌های این کتاب توضیح تخیل جامعه‌شناختی در مورد مسائل اجتماعی و تحلیل نظری کلیه مسائل اجتماعی مورد بررسی با استفاده از رویکردهای نظری سه‌گانه ساختی-کارکردی، کنش متقابل نمادین و تضاد است. در اکثر کتاب‌های موجود، رویکردهای نظری به‌عنوان فصلی برای تحلیل مسائل با چند مثال محدود ارائه می‌شود، ولی در این کتاب کلیه مسائل اجتماعی براساس هر سه رویکرد تحلیل شده است. این امر تبیین مسائل اجتماعی با رویکردهای متفاوت را به دانشجویان و خوانندگان این کتاب آموزش می‌دهد. در تشریح تخیل جامعه‌شناختی آمده است که تخیل جامعه‌شناختی در حوزه بررسی مسائل اجتماعی از ما می‌خواهد به شیوه‌ای جدید به جهان بنگریم و بدین ترتیب به ما قدرت می‌دهد که جامعه را تغییر دهیم. تخیل جامعه‌شناسی در این حوزه اما ناراحت‌کننده هم هست. درس بررسی مسائل اجتماعی ما را با این واقعیت مواجه می‌سازد که بسیاری از مردم کارشان را از دست می‌دهند و قربانی جرم و جنایت می‌شوند و گرسنه سر به بالین می‌گذارند، بی‌آنکه مقصر باشند. کتاب مذکور هشت قضیه را که تشریح‌کننده رویکرد جامعه‌شناسان (تخیل جامعه‌شناختی) به مسائل اجتماعی است توضیح می‌دهد: (۱) مسائل اجتماعی برخاسته از روال جامعه است: براساس نظر سی رایت میلز، مسائل اجتماعی بیش از آنکه ناشی از قصور شخصی باشد حاصل خود جامعه است؛ (۲) مسائل اجتماعی کار نابکاران نیست: به این معنا اگرچه مجرمان حرفه‌ای و کج‌روان نقش مهمی در قربانی کردن افراد جامعه و ضرررساندن به آنها دارند، اما «بالا و پایین بودن میزان جرائم نه به افراد بلکه به نحوه سازماندهی جامعه وابسته است»؛ (۳) تخیل جامعه‌شناختی به ما می‌آموزد که مسئله اجتماعی تفسیری و برساختی است، چون این مردم هستند که وضعیتی را زیان‌بار و مستلزم تغییر به شمار می‌آورند؛ (۴) براساس تخیل جامعه‌شناختی در حوزه مسائل اجتماعی مردم دیدگاه‌های متفاوتی به مسائل دارند؛ (۵) تعریف مسئله در طول زمان تغییر می‌کند؛ (۶) مسئله اجتماعی هم شامل ارزش‌های ذهنی و هم شامل واقعیت‌های عینی است؛ (۷) هر چند همه مسائل اجتماعی قابل حل نیستند، بسیاری از آنها حل شدنی‌اند. بسیاری از مسائل اجتماعی را می‌توان محدود کرد و لو نتوان به‌طور کامل از میان برداشت. حل برخی مسائل، منافع برخی از مراکز قدرت و ثروت را دچار مشکل می‌کند، برخی مسائل علی‌رغم خواست عمومی برای حل آن ممکن است راه‌حلی در وضعیت موجود نداشته باشد؛ (۸) مسائل اجتماعی گوناگون به هم مرتبط هستند، این پیوستگی و ارتباط هم در حوزه سبب‌شناسی و هم در حوزه حل مسئله وجود دارد.

۶) رویکرد سیاست‌های اجتماعی به‌عنوان اصلی‌ترین تاثیرگذاری جامعه‌شناسان در حل مسائل اجتماعی: امتیاز دیگر کتاب مسائل اجتماعی، توجه به مقوله سیاست اجتماعی به‌عنوان استراتژی حل مسائل اجتماعی است که جامعه‌شناسان در آن تاثیرگذارند. از آنجایی که امروز جامعه‌شناسان نقش مهمی در سیاست‌گذاری اجتماعی دارند این حوزه و چگونگی ارزیابی سیاست‌های اجتماعی در حوزه مسائل اجتماعی توضیح داده شده است. سیاست‌های اجتماعی مجموعه سیاست‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌هایی است که با حمایت نهادهای دولتی و به‌منظور ایجاد رفاه و بهزیستی در جامعه پیگیری می‌شود. اما نکته مهمی که کتاب بر آن تأکید گذاشته است ارزیابی سیاست‌های اجتماعی است. برای ارزیابی هر سیاست اجتماعی سه موضوع اهمیت دارند که در کتاب در قالب سه پرسش مطرح شده است. موضوع اول چگونگی سنجش برنامه است که تعیین شاخص‌های سنجش و شیوه سنجش مهم‌ترین حوزه‌هایی هستند که باید در این زمینه مورد توجه قرار گیرد. موضوع دوم توجه به هزینه‌های یک سیاست یا برنامه است. با توجه به مشکلات اقتصادی در هر کشوری لازم است که هزینه‌های اجرای یک سیاست مورد ارزیابی قرار گیرد. ارزیابی هر برنامه نه تنها دربرگیرنده بودجه است بلکه متضمن اخلاق نیز هست. در اینجا منظور از اخلاق محدودیت‌ها و پیامدهای اجتماعی منفی است که برنامه به‌دنبال دارد. موضوع سوم در مورد کسانی است که سیاست اجتماعی به آنها کمک می‌کند؛ به این معنا که گروه هدف سیاست‌های اجتماعی باید مشخص باشند. ارزیابی سیاست‌های مختلف در مورد مسائل اجتماعی مثلاً در حوزه اعتیاد جذاب است. در اینجا به‌خوبی نشان می‌دهد که چگونه از میان چهار سیاست مهار مواد مخدر (انسداد، تعقیب، آموزش و مدارا) سیاست جرم‌زدایی و... در برخی کشورها موفق و در برخی کشورها ناموفق بوده است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که اجرای هر یک از این سیاست‌ها در صورت موفقیت در یک کشور ممکن است در کشورهای دیگر چندان موفقیت‌آمیز نباشد.

۷) آموزه‌های کتاب مسائل اجتماعی برای جامعه ما: اولین دستاورد این کتاب در حوزه بررسی مسائل اجتماعی در جامعه ما این است که اگر رویکردهای نظری متفاوتی از مسائل اجتماعی داشته باشیم، تبیین و تحلیل‌های متفاوتی در مورد آنها خواهیم داشت و همچنین اینکه اگر در جامعه ما رویکردهای سیاسی خاصی مسلط باشد، باز نوع تعریف، نوع تبیین و تحلیل و به‌تبع این‌ها، راه‌حل‌های متفاوت و گاه متضادی ممکن است در مواجهه و حل مسائل اجتماعی اتخاذ کنیم. این کتاب یک کتاب آموزشی است که مطالب گسترده و تخصصی را در قالب زبانی ساده بیان می‌کند و قابل مطالعه برای عامه مردم و دانشجویان و متخصصان است. تحلیل مسائل اجتماعی خاص که تعداد قابل توجهی از آنها امروزه جزو اولویت‌های مسائل اجتماعی جامعه ایران است از دیگر دستاوردهای این کتاب است. مسئله اعتیاد، طلاق،

حاشیه‌نشینی و روابط خارج از عرف چهار مسئله اجتماعی است که از سوی نهادهای سیاست‌گذار در جامعه ایران بر حل یا کاهش آنها تأکید شده است. هر چهار مسئله فوق در فصول مختلف این کتاب مورد بحث و تحلیل قرار گرفته‌اند. بسیاری از مسائلی که در این کتاب تشریح شده، مسائلی است که در جامعه امروز ایران وجود دارد یا ممکن است هر لحظه با آنها مواجه شویم. مسائل حوزه کار و اشتغال، جرم و خشونت، مسائل قومی، مسائل خانواده، مشکلات زیست‌محیطی و مسائل شهری (آلودگی هوا و فقر شهری) مسائلی هستند که امروزه قابل تشخیص در جامعه ایران است و در این کتاب به تحلیل و تبیین آنها پرداخته شده است. تقویت تفکر انتقادی و خلاقانه در حوزه مسائل اجتماعی از دیگر دستاوردهای این کتاب آموزشی در حوزه مسائل اجتماعی و مواجهه با آنها در ایران است. توسعه و ترویج مفاهیمی از قبیل «جرائم بی‌قربانی» و «جرائم انزجاری» از جمله مفاهیم جدیدی است که این کتاب به توضیح آنها پرداخته است و برای دانشجویان ایرانی آموزنده است.

۸) غلبه رویکرد عینیت‌گرایی در مقابل برساخت‌گرایی: یکی از مهم‌ترین نقدهایی که بر کتاب وارد است این است که نویسنده مدعی است از رویکرد برساخت‌گرایی چنددیدگاهی در آن استفاده کرده است و بیان کرده است که با چنین رویکردی محور کتاب این است که اساساً چگونه و چرا موضوعات معینی مسئله اجتماعی به شمار می‌آیند. این ادعا در مورد کتاب، به تحلیل نظری مسئله از زاویه چند رویکرد و ارائه سه خط‌مشی سیاسی در تعریف و حل مسئله محدود شده است، درحالی که رویکرد برساخت‌گرایی در کتاب‌های مختلف مسائل اجتماعی (لوزیک، ۱۳۸۸؛ رابینگتن و واینبرگ، ۱۳۸۶) یک رویکرد مستقل نظری به مسائل اجتماعی است که جنبه ذهنی قوی دارد و در پاسخ به این پرسش تلاش می‌کند که چرا برخی وضعیت‌ها مسئله اجتماعی محسوب می‌شوند و دیگر وضعیت‌ها چنین حالتی ندارند (رابینگتن و واینبرگ، ۱۳۸۶: ۲۲۳). در کتاب مشونیس در بررسی هیچ کدام از مسائل به چنین پرسشی پاسخ داده نشده است؛ بلکه پرداختن به مسئله از رویکردهای نظری مختلف و ارائه تعریف و خط‌مشی‌های سیاسی متفاوت به‌عنوان رویکرد برساخت‌گرایی قلمداد شده است. هرچند که این نحوه هم صیغه‌هایی از برساخت‌گرایی دارد، به سؤال اصلی رویکرد برساخت‌گرایی در مورد مسائل نپرداخته است. بنابراین می‌توان گفت که رویکرد برساخت‌گرایی رویکرد اصلی کتاب در بررسی مسائل نیست، در واقع کتاب بیشتر مبتنی بر یک واقع‌گرایی، عینیت‌گرایی و تجربه‌گرایی است. استفاده از آمار و ارقام و ارائه مصادیق در توصیف مسائل و استفاده از داستان‌های واقعی که اتفاقاً یکی از نقاط قوت کتاب است، بیانگر رویکرد عینیت‌گرایی کتاب به مسائل اجتماعی است.

۹) برخی توصیه‌های ترجمه‌ای: کتاب مسائل اجتماعی دارای ترجمه‌ای روان و قابل فهم است. تعیین معادل‌های فارسی در اکثر موارد با دقت کامل صورت گرفته است و اثر را برای خواننده ایرانی به خوبی قابل فهم کرده است. اما با وجود سلیس بودن متن و روان بودن آن چند مورد در ترجمه وجود دارد که پیشنهاد می‌شود در صورت امکان در چاپ‌های بعدی این اثر لحاظ گردد. در کتاب مفهوم (constructionism) به تعبیرگرایی اجتماعی ترجمه شده است در حالی که این مفهوم اگر «برساخت‌گرایی» ترجمه شود گویاتر و جافتاده‌تر است. تعبیرگرایی بیشتر خواننده را به حوزه مطالعات کنش اجتماعی می‌برد و بیشتر جنبه تعریف و تفسیر را برجسته می‌کند، در حالی که در مفهوم برساخت‌گرایی، مفهوم ساختن و شکل دادن به مسئله برجسته‌تر می‌شود و اتفاقاً آنچه در حوزه مسائل اجتماعی مهم است ساخته شدن و شکل گرفتن مسئله از خلال حاکم شدن تفسیرهای خاص است و در اینجا قدرت نقش برجسته‌ای دارد. بنابراین در این مفهوم، جنبه ساخت پیدا کردن و برجسته شدن مسئله بر جنبه تعریف آن غلبه دارد. مورد دوم، ترجمه مفهوم «سازمان گمنامان الکل» است در حالی که این مفهوم «انجمن الکی‌های گمنام» است. نگذاشتن معادل‌های انگلیسی در اصطلاحات مهم تا خواننده فارسی بداند که مفاهیم فارسی به کاررفته ترجمه چه کلماتی است، یکی دیگر از خلاءهای ترجمه اثر مذکور است. نداشتن مقدمه مترجم که کتاب و نویسنده را معرفی کند یا حتی کتاب را با آثار مشابه فارسی مقایسه کرده و اهمیت ترجمه آن را بیان کند نیز از دیگر خلاءهای اثر است که پیشنهاد می‌شود در چاپ‌های بعدی به آن افزوده شود.

منابع

- رابینگتن، ا و واینبرگ، م (۱۳۸۶) *رویکردهای نظری هفتگانه در مسائل اجتماعی*، ترجمه ر. ا صدیق سروسستانی، تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
- کرون، ج (۱۳۹۰) *چگونه مسائل اجتماعی را حل کنیم*، ترجمه م. نوابخش و ف. کرمی، تهران: نشر جامعه‌شناسان.
- لوزیک، د (۱۳۸۳) *نگرشی نو در تحلیل مسائل اجتماعی*، ترجمه س. معیدفر، تهران: امیرکبیر.
- مشونیس، ج (۱۳۹۶) *مسائل اجتماعی*، ترجمه ه. ناییبی، تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات با همکاری شورای اجتماعی کشور.